

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА СИНЯТА ИКОНОМИКА НА БЪЛГАРИЯ

Атанаска Николова, докторант

УНСС

Доц. д-р Христина Харизанова-Бартос

УНСС

CURRENT STATUS AND TRENDS OF DEVELOPMENT OF THE BLUE ECONOMY IN BULGARIA

Atanaska Nikolova, PhD Student

UNWE

Assoc. Prof. Hristina Harizanova-Bartos, PhD

UNWE

***Abstract:** Global challenges related to climate change, overexploitation of natural resources, environmental pollution, as well as intensive urbanization of coastal areas determine the importance and relevance of the transition to a sustainable blue economy. The topic is particularly relevant for Bulgaria, because the sectors of the blue economy make a significant contribution to the socio-economic development of the country, but due to the vulnerability of the Black Sea ecosystem, the economic potential of the Bulgarian coastal and marine ecosystem is exposed to the risk. The purpose of the publication is to analyze the status and trends of development of the blue economy of Bulgaria (2009-2021), as well as to examine its contribution to the socio-economic development of the country. The study shows that the sectors of the blue economy have growth potential, but are vulnerable to the impact of crises of different nature (economic, health, political, etc.). The report identifies the need for a unified national database oriented towards the sectors of the blue economy to be created. A recommendation is made to strengthen science-based management of the marine environment and economic development (including the blue economy) as key to addressing the growing risks. Outcomes of the study provide an analytical basis for the formation of proposals for tools for an effective transition to a sustainable blue economy in Bulgaria.*

Keywords: Sustainable Development, Blue Economy, Governance, Environment

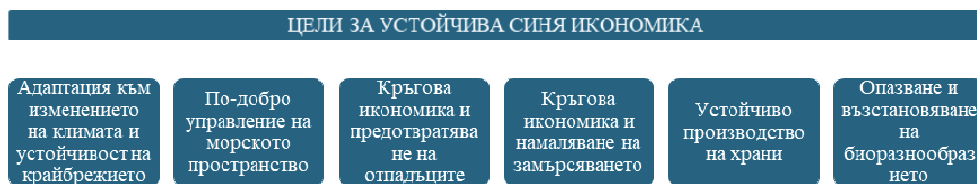
Увод

Концепцията за „синя икономика“, според която икономическите дейности трябва не само да генерират икономически растеж, но и да подпомагат здравето на океаните и поминъка на хората, се официализира през 2012 г. на Конференцията на ООН за Устойчиво развитие (Рио+20) в отговор на нарастваща тревога в международната общност, че ресурсите на моретата и океаните са ограничени и че здравето на „синьото сърце“ на планетата драстично се влошава [1], [2].

Използването на термина „синя икономика“ се е увеличил през последното десетилетие [3], но няма обща приета на международно ниво дефиниция, което дава въз-

можност за концептуални и практически неясноти и погрешно интерпретиране и прилагане [4]. Анализът на литературните източници установи, че при дефиниране на „синя икономика“ авторите включват постигането на трите цели за устойчивост – опазване на околната среда, икономически растеж и социална справедливост, движени от интегриран подход за управление на океаните и технологични иновации [5], [6], [7], [8], [9]. Въпреки това, изследователи, проучващи международния опит в прилагането на синята икономика, отчитат опасността националните сини икономики да се фокусират върху преследване на икономически растеж, като се обръща малко внимание на опазването на околната среда и социалната справедливост [10], [11]. Според тях, за да се поддържа качеството на живот, което океаните са предоставяли и предоставят на човечеството, като и се поддържа качеството на техните екосистеми, е необходима промяна в начина, по който хората възприемат, управляват и използват океаните, моретата и морските ресурси. Изисква се и значителни промени в индустриалното развитие, моделите на производство и потребление. В своето съобщение „Трансформиране на синята икономика на ЕС за устойчиво бъдеще“ ЕК измества фокуса от *син растеж* към *устойчива* синя икономика и поставя акцент върху необходимостта от прилагане на нов системен подход, чрез който политиката за океаните се интегрира в новата европейска икономическа политика [12]. Основните цели за постигане на устойчивата синя икономика са представени на Фигура 1.

Фигура 1: Постигане на устойчива синя икономика – цели на прехода.

Източник: Авторско проучване

Разбирането, че социалното и икономическо развитие на обществото зависи от опазването и устойчиво управление на природните ресурси на нашата планета, включително моретата и океаните, както и опасенията за влошаване на здравето на океана предизвикано от човешки въздействия, стои в основата на прехода към устойчива синя икономика [13], [14]. Интересът към икономическия потенциал на океана нараства с бързи темпове, и се предвижда приносът на океана към глобалната икономика да достигне до \$3 трилиона до 2030 г. [15]. Океаните, моретата и крайбрежните зони имат огромен потенциал в подкрепа на ускореното икономическо развитие, и в същото време се разглеждат като следващия глобален икономически ограничител, поради нарастващия брой конкуриращи се за ресурсите на океаните и моретата индустрии. Индустрии, които са традиционни, като морски транспорт, морски и крайбрежен туризъм, имат потенциал да растат устойчиво с 3 до 4 процента на годишна база през следващите десетилетия [16]. Интензивно се разрастват и нови, базирани на океана икономически сектори, като производство на енергия от морски възобновяеми източници, улавяне на син въглерод, морски биотехнологии и устойчиви добивни дейности. Важността на синята икономика като алтернатива за постигане на ускорено социално-икономическо развитие на страната ни, като се опазват природните ресурси и чувствителните на антропогенен натиск морски и крайбрежни екосистеми, е обект на изследванията на редица автори [17], [18], [19], [20].

Международна научна конференция „Съвременни управленски практики XII“ РАЗВИТИЕТО И ОБУЧЕНИЕТО НА МЕНИДЖЪРИ И ПРЕДПРИЕМАЧИ В ИНДУСТРИЯ 5.0

публикации са, че трансформацията към устойчива синя икономика, базирана на иновативни, ресурсо ефективни и нисковъглеродни технологии, ще запази икономическия потенциал на българската крайбрежна и морска екосистема [21], но за да се постигне този преход е необходима политическа воля и фокусирани политики [22], [23].

Методология

Синята икономика по своята същност е променяща се, нехомогенна и зависеща от конкретните национални / регионални особености, включва голям брой отрасли, под-отрасли и дейности, които са базирани и осъществяват дейността си (или част от нея) в крайбрежието и морските води. Това я прави сложна за дефиниране и изследване и налага определени допускания и ограничения на обхвата. За целите на проучването се използва дефиницията на ЕК [24], съгласно която синята икономика обхваща всички отрасли и сектори, свързани с океаните, моретата и крайбрежията, независимо дали се намират в морската среда или на сушата и методика, разработена от Joint Research Centre на ЕК, за изготвяне на ежегодни доклади за състоянието на синята икономика в ЕС [25], както и данните, публикувани в Обсерватория за синята икономика на ЕС [26]. Проучването се фокусира върху основните шест сектора на синята икономика, т.н. традиционни сектори): крайбрежен /морски туризъм, живи морски ресурси, морски неживи ресурси, пристанищни дейности, корабостроене и ремонт, и морски транспорт. Всеки от тях включва различен тип икономически дейности, описани по долу като под-сектори / дейности:

- „Крайбрежен и морски туризъм“ включва круизен и морски /крайбрежен туризъм и е разделен на три основни подсектора: настаняване, транспорт и други разходи;
- „Морски живи ресурси“ обхваща първично производство, вкл. улов / събиране на възобновяеми биологични ресурси – риболов и аквакултури (Primary production); преработване – превръщането им в храна, фуражни продукти (Processing of fish/aquaculture products); транспорт и търговия – разпространението им по веригата на доставки (Distribution of fish/aquaculture products);
- „Морски неживи ресурси“ се състои от три основни подсектора: добив на суров петрол и природен газ; Добив на други минерали, включително сол; спомагателни дейности за добивната промишленост;
- „Пристанищни дейности“ продължават да играят ключова роля в търговията, икономическото развитие и създаването на работни места в Европа. Те включват карго и складиране (обработка на товари и складиране и съхранение), пристанищни и водни проекти (изграждане на водни обекти и обслужващи дейности, свързани с водния транспорт);
- „Морски транспорт“ играе ключова роля в световната икономика и се очаква да има решаващ принос за предизвикателството на декарбонизацията на ЕС, и включва пътнически транспорт, товарен транспорт, транспортни услуги като наем и лизинг на водно транспортно оборудване;
- „Корабостроене и ремонт“ включва корабостроене (строителство на кораби и плаващи съоръжения, изграждане на развлекателни и спортни лодки, включително ремонт и поддръжка) и оборудване и машини (производство на въжета, въжета, канал и мрежи, текстил, спортни стоки, двигатели и турбини).

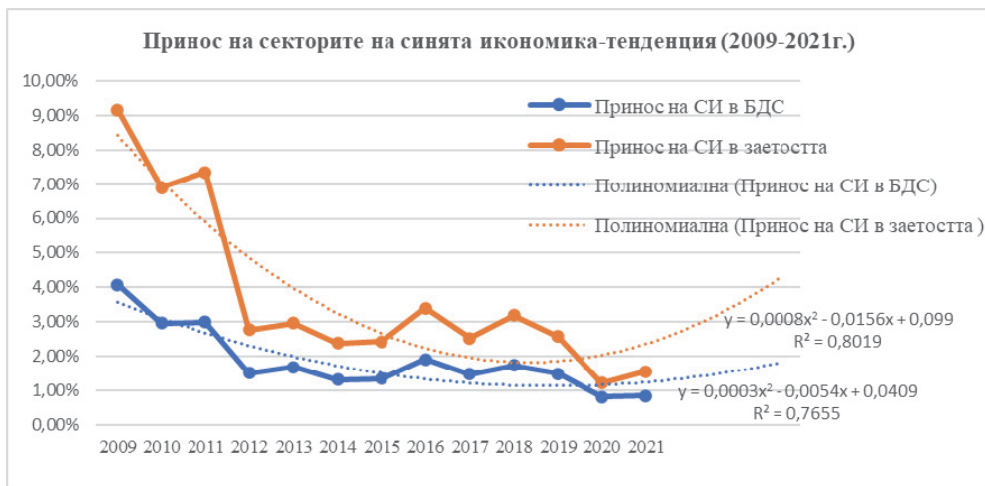
Посредством статистически методи публикацията анализира състоянието и тенденциите в развитието на синя икономика на България – общо и по сектори – за периода 2009-2021 г., както и приноса (общо и на отделните сектори) към социално икономическото развитие на страната. За целите на разработката са приложени статистически методи в три основни направления: описателно, диагностично и прогностично.

Анализ и оценка на състоянието на синята икономика като цяло и на отделните сектори

За целите на доклада е извършено целенасоченото проучване и обработка на наличните в Обсерваторията за синята икономика на ЕС данни [26], касаещи състоянието и развитието, както на синята икономика на България като цяло, така и на отделните нейни сектори, като фокусът е поставен върху ключови, според икономически публикации, параметри на синята икономика, като „БДС по фактор разходи“, „БДС на зает“, „бр. заети лица“, „оборот“, „оборот на зает“, „разходи за персонал“, и др. [27].

В традиционните сектори на синята икономика на България през 2021 г. работят 46 545 лица и допринасят с 606 милиона евро към БДС на страната [28]. Синята икономика е важен източник на заетост и благосъстояние за населението на черноморските области Добрич, Варна и Бургас като осигурява над 10% от работните места в региона и генерира над 6% от БДС. За изследвания период 2009-2021 г. се наблюдава сериозно намаление на приноса на синята икономика към заетостта и БДС на страната. През 2009 г. 4,08% от БДС и 9,17% от работните места в страната са генерирани от секторите на синята икономика, докато през 2021г. този принос спада до 0,85% от БДС и 1,56% от заетостта. Критичен фактор, който влияе на състоянието на секторите на синята икономика през периода, е пандемията от COVID 19. При изследване на линиите на тренда на динамичните редове, с голяма вероятност може да се твърди, че за период от три години ще се възстановят нивата от преди пандемията по разглежданите показатели – принос на секторите на синята икономика в БДС и заетост на страната. (Фиг.2)

Фигура 2: Динамика в приноса на синята икономика към БДС и заетостта в страната.

Източник: Изчисления на авторите на основа на данни от Обсерватория за синята икономика на ЕС

В абсолютни стойности, регистрираното намаление на броя заети лица в секторите на синята икономика ($\Delta_{2009-2021}$) е 242 930 човека. Най-чувствителен спад в абсолютни и относителни стойности е регистриран през 2020 г. в резултат на COVID 19. (Табл.1) Наблюдава се устойчива тенденция на намаляване на броя заети в сравнение с 2009 г. (показател „прираст при постоянна база“).

**Международна научна конференция „Съвременни управленски практики XII“
РАЗВИТИЕТО И ОБУЧЕНИЕТО НА МЕНИДЖЪРИ И ПРЕДПРИЕМАЧИ
В ИНДУСТРИЯ 5.0**

Година	Заети лица	Прираст при постоянна база	Темп на растеж при постоянна база	Темп на прираст при постоянна база
2009	289475,54			
2010	206165,41	-83310,12	0,71	-0,29
2011	212116,35	-77359,19	0,73	-0,27
2012	79193,06	-210282,47	0,27	-0,73
2013	84345,16	-205130,38	0,29	-0,71
2014	68947,31	-220528,23	0,24	-0,76
2015	71236,48	-218239,06	0,25	-0,75
2016	99120,16	-190355,38	0,34	-0,66
2017	76495,32	-212980,21	0,26	-0,74
2018	96773,65	-192701,89	0,33	-0,67
2019	79622,00	-209853,54	0,82	-0,72
2020	36528,63	-252946,91	0,13	-0,87
2021	46545,29	-242930,25	0,16	-0,84

*Таблица 1: Динамика и тенденции в заетостта в синята икономика.
Източник: Изчисления на авторите по данни от Обсерватория за синята икономика на ЕС.*

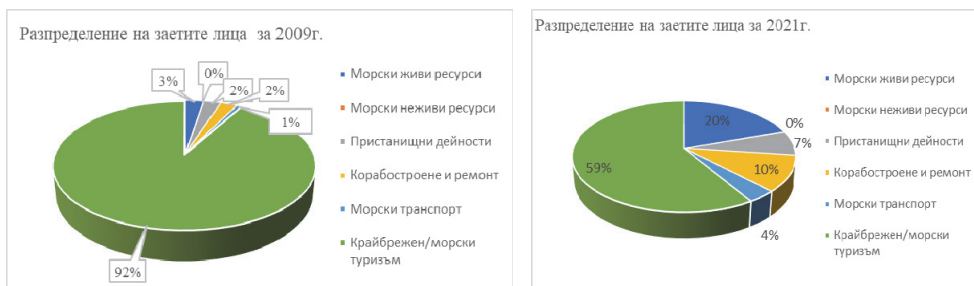
Българските „сини работни места“ са осигуряват основно от „Крайбрежния и морски туризъм“, който допринася с над 59% от заетите в синята икономика през 2021 г., следван от „Морски живи ресурси“ с 20% и „Корабостроене и ремонт“ с 10%. (Фиг. 3 и Фиг. 4)

*Фигура 3: Динамика на заетостта в синята икономика – общо и по сектори.
Източник: Изчисления на авторите на основа на данни от Обсерватория за синята икономика на ЕС.*

Наблюдаваната низходяща тенденция на заетите в синята икономика е резултат най-вече от чувствителното намаление на заетите в сектора „Крайбрежен и морски туризъм“: от 265 512 заети лица през 2009 г. до 27 398 заети лица през 2021 г. На

Фиг. 4 е показано процентното съотношение на заетите лица в секторите на синята икономика. През 2009г. „Крайбрежен и морски туризъм“ предоставя 92 % от „сини работни места“, като през 2021 г. делът им спада до 59 %.

Фигура 4: Разпределение на наетите лица по сектори на синята икономика за 2009 г. и 2021 г.

Източник: Изчисления на авторите на основа на данни от Обсерватория за синята икономика на ЕС

Тенденцията на изменение на създадената от синята икономика БДС по фактор разходи за периода 2009-2021 г. е представено на Фигура 6.

Фигура 6: БДС по сектори на синята икономика за периода 2009-2021г.

Източник: Изчисления на авторите на основа на данни от Обсерватория за синята икономика на ЕС

Анализът на данните по показател БДС показва сериозното влияние на COVID кризата върху секторите на синята икономика – наблюдава се рязък спад през 2020 г. и плавното покачване през 2021г. Оценка на прираста на постоянна база на БДС по фактор разходи в проценти $\% \Delta_{2009-2021} \text{БДС}$ е (-60,24)%, като най-значим този спад е за сектор „Крайбрежен и морски туризъм“ (-80,2)%. В същото време други сектори бележат сериозен ръст в създаването на БДС, като най-значим е растежа в секторите

**Международна научна конференция „Съвременни управленски практики XII“
РАЗВИТИЕТО И ОБУЧЕНИЕТО НА МЕНИДЖЪРИ И ПРЕДПРИЕМАЧИ
В ИНДУСТРИЯ 5.0**

„Морски неживи ресурси“ (456,8%), „Морски живи ресурси“ (123,4%), „Корабостроене и ремонт“ (70,8%).

Крайбрежен и морски туризъм е водещ сектор на синята икономика като на него се пада 83 % от генерираната от синята икономика БДС през 2009г. и 41% през 2021 г. (Фиг. 5).

Фигура 5: БДС по фактор разходи – Разпределение по сектори на синята икономика за 2009г. и 2021г.

Източник: Изчисления на авторите на основа на данни от Обсерватория за синята икономика на ЕС

Анализът на данните по показател „Оборот по сектори на синята икономика“ показва, че през 2021г. се постига прираст в абсолютни стойности в оборота на синята икономика от 593,6 хил.евро и се реализира се темп на растеж (при верижна база) от над 33%, който подпомага преодоляването на спада през 2020 г. Всички сектори на синята икономика бележат ръст в реализирания оборот през 2021 г. (Фиг. 7).

Фигура 7: Оборот по сектори на синята икономика за периода 2009-2021г.

Източник: Изчисления на авторите на основа на данни от Обсерватория за синята икономика на ЕС

В резултат на анализа на тренда на динамичните редове по показатели „БДС на зает“, „Осреднени разходи за персонал“ и „Оборот на зает“, с голяма вероятност може да се прогнозира бързо възстановяване на синята икономика от кризата, причинена от COVID 19 и постигане на устойчив растеж.

Фигура 8: Тенденция на развитие на синята икономика по показатели „БДС на заето лице“, „Осреднени разходи за персонал“ и „Оборот на заето лице“ за периода 2009-2021г.,

Източник: Изчисления на авторите на основа на данни от Обсерватория за синята икономика на ЕС

Основни изводи от проведения анализ

На база анализирания информация, могат да се направят следните основни изводи: 1) Секторите на синята икономика имат значим принос за социално-икономическото развитие на страната. За крайбрежните райони на страната синята икономика е основен източник на заетост и благосъстояние на местното население; 2) Морският и крайбрежен туризъм е водещ отрасъл на синята икономика и осигурява от 92% до 59% от заетостта и от 83% до 41% от БДС генериран от националната синя икономика през изследвания период 2009-2021 г.; 3) Изследваните тенденции на показатели „Зети лица в синята икономика“, „БДС по фактор разходи“, „Оборот по сектори на синята икономика“ през периода 2009-2021 г. показват, че секторите на синята икономика притежават потенциал за растеж, но са уязвими към влияние на различни по характер кризи (икономически, здравни, политически и др.); 4) Анализът на тенденциите на изследваните показатели „БДС на зает по фактор разходи“, „Осреднени разходи за персонал“, „Оборот на зает“ показват устойчива възходяща тенденция за изследвания период. Това дава основание да направим извод, че синята икономика има потенциал за преодоляване на кризи.

Препоръки и заключение

Укрепването на научно обоснованото управление на морската околна среда и на икономическото развитие (вкл. синята икономика) е ключово за справяне с нарастващите рискове. Проучването показва, че липсва единна национална база данни, ориентирана към секторите на синята икономика, позволяваща оценка на състоянието и

Международна научна конференция „Съвременни управленски практики XII“
РАЗВИТИЕТО И ОБУЧЕНИЕТО НА МЕНИДЖЪРИ И ПРЕДПРИЕМАЧИ
В ИНДУСТРИЯ 5.0

тенденциите за развитие на синята икономика, както и на ефективността на политиките. НСИ не поддържа национална статистика по показателите, по които на европейско ниво се прави ежегодна оценка на състоянието на синята икономика.

Преходът към устойчива синя икономика изисква промяна на моделите на производство и потребление; подобро управление и контрол на човешките дейности; фокус върху научните открития и технологични иновации, осигуряващи преход към нисковъглеродна икономика и общество, нулево замърсяване и кръгова икономика. Процесът на разработване на политиките за устойчива синя икономика изискват включването както на институциите на всички нива на управление, така и на заинтересованите страни.

Нарастващите рискове в Черноморския регион, вкл. и военни действия, заплашват дългосрочната устойчивост на синята икономика. В допълнение трябва да се отчетат и рисковете свързани със свръхексплоатация на природни ресурси, незаконни дейности, загуба на биоразнообразие, замърсяване, покачване на морското равнище, подкиселяване на водите, горещи вълни и по-многобройни и мощни екстремни метеорологични явления. Адекватното адресиране на предизвикателствата пред устойчивото развитие на синята икономика в България и прилагане на инструментариум подпомагащ плавния преход на индустрията към устойчиво производство, и на обществото към устойчиво потребление са ключови за постигане на плавен преход.

Литература:

1. UNDSO, 2012. The Future We Want (A/RES/66/288). p.158 – p.180. [online] Available at: <https://sustainabledevelopment.un.org/futurewewant.html>
2. Barbier, E.B., 2012. The green economy post Rio+20. *Science* 338 (6109) p.p.887–888.
3. Mulazzani, Luca and Giulio Malorgio, 2017. Blue growth and ecosystem services, *Marine Policy* 85, pp. 17–24.
4. Voyer, M. and others, 2018. Shades of blue: what do competing interpretations of the Blue Economy mean for oceans governance?. *Journal of environmental policy and planning*, 20(5), pp. 595–616.
5. Keen, M.R., A.M. Schwarz and L. Wini-Simeon, 2018. Towards defining the Blue Economy: Practical lessons from Pacific Ocean governance. *Marine Policy* 88, pp. 333–341
6. World Bank & UN DESA, 2017. The Potential of the Blue Economy: Increasing Long-term Benefits of the Sustainable Use of Marine Resources for Small Island Developing States and Coastal Least Developed Countries. World Bank, Washington DC
7. World Bank, 2019. The World Bank's Blue Economy Program and PROBLUE: Supporting integrated and sustainable economic development in healthy oceans.
8. World Wide Fund for Nature, 2015. Principles for a Sustainable Blue Economy. [online] Available at: www.panda.org/wwf_news/?247477/Principles-for-a-Sustainable-Blue-Economy.
9. Giraud, J., Lafitte, A. and Fosse, J., 2017. Blue economy; economic activities and sustainable development. Plan Blue. Notes 34. Valbonne, France
10. Bennett, N.J. and others, 2019. Towards a sustainable and equitable blue economy. *Nature Sustainability* 2, pp. 991–993.
11. Cisneros-Montemayor, A.M., 2019. A blue economy: equitable, sustainable and viable development in the world's oceans.

12. Österblom, H. and others, 2016. Towards Ocean Equity. Washington, D.C.: World Resources Institute, [online] Available at: www.oceanpanel.org/how-distribute-benefits-ocean-equitably
13. Halpern, B.S. and others, 2015. Spatial and temporal changes in cumulative human impacts on the world's ocean. *Nature Communications* 6, 7615.
14. ЕК, 2021. Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите относно нов подход за устойчива синя икономика в ЕС. Трансформиране на синята икономика на ЕС за устойчиво бъдеще. COM (2021) 240 final.
15. OECD, 2016. The Ocean Economy in 2030. Paris: OECD
16. Nash, K.L. and others, 2017. Planetary boundaries for a blue planet. *Nature Ecology and Evolution* 1, pp. 1625–1634.
17. Шиваров, А. 2022. The Blue Economy of the Western Black Sea, *Известия на Съюза на учените - Варна. Серия Икономически науки* 3:44-52.
18. Маренова, В. 2018. Устойчиво развитие на синята икономика и влиянието ѝ върху крайбрежния туризъм (Изследване – анкетно проучване), *Международна научна конференция на тема „Синя икономика и синьо развитие“*, БСУ
19. Балтов, М. 2019. Стратегически дневен ред за изследвания и иновации в Черно море в посока 2030 г., *Юбилейна международна конференция Съвременни управленски практики X, Бургаски свободен университет*.
20. Балтов, М. 2018. The Blue Economy' investments promotion, *Международна научна конференция на тема „Синя икономика и синьо развитие“*, БСУ
21. Димов, С.Х. 2018. Лидерство в научните изследвания, свързани с иновации в устойчивата океанска и крайбрежна икономика (Blue economy), *Международна научна конференция на тема „Синя икономика и синьо развитие“*, БСУ
22. World Bank, 2020. Bulgarian Blue Economy, Policy Note. Toward a Blue Economy development, World Bank.
23. Nikolova, A. 2024. Transition to a sustainable blue economy – from a global framework to a national context. Forth International Conference IDARA-2024. Conference Proceedings pp.301-314, UNWE.
24. European Commission, 2023. The EU Blue Economy Report 2022. Publication Office of the European Union. Luxembourg.
25. https://blue-economy-observatory.ec.europa.eu/index_en (Topics - European Commission (europa.eu))
26. Boriello, A. and others, 2025. Remuneration and attractiveness of EU blue economy sectors, *Marine Policy* 178, 106720.
27. Ebarvia, Maria Corazon M. 2016. „Economic Assessment of Oceans for Sustainable Blue Economy Development“, *Journal of Ocean and Coastal Economics: Vol. 2: Iss. 2, Article 7*.
28. European Commission, 2023. The EU Blue Economy Report, Publication office of the EU, Luxembourg.

СЕКЦИЯ 2

